

**Міністерство освіти і науки України
Державний університет телекомунікацій
Навчально-науковий інститут менеджменту та підприємництва
Кафедра економіки, підприємництва та права**

**МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ
ДО СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ
З ДИСЦИПЛІНИ «Трудове право»**

Напрями підготовки: 6.030601- Менеджмент організації та адміністрування

Освітньо-кваліфікаційний рівень: бакалавр

Методичні вказівки рекомендовано
кафедрою економіки, підприємництва та права
Протокол № 4 від 06 листопада 2015 р.
Зав. кафедри _____ В. М. Сотниченко

Київ-2015

ВСТУП

Предметом навчальної дисципліни є: Трудові правовідносини, що пов'язані із реалізацією громадянами свого конституційного права на працю. Поняття трудового права як галузі права, науки та навчальної дисципліни. Суб'єкти трудового права. Система трудового права. Джерела трудового права. Поняття та зміст колективного договору. Порядок укладання колективного договору. Поняття та характеристика трудового договору. Види та форми трудового договору, порядок укладання трудового договору. Істотні та додаткові умови трудового договору, зміна істотних умов договору. Випробування при прийнятті на роботу. Підстави припинення трудового договору. Підстави припинення трудового договору за ініціативою працівника. Підстави припинення трудового договору за ініціативою роботодавця. Підстави припинення трудового договору за ініціативою третіх осіб. Відсторонення від роботи. Порядок припинення трудового договору. Поняття робочого часу та його види. Режим та облік робочого часу. Поняття надурочних робіт та порядок їх застосування. Чергування. Час відпочинку та його характеристика. Перерви протягом робочого дня. Вихідні та святкові дні. Відпустки. Оплата праці. Нормування праці. Системи оплати праці. Порядок виплати заробітної плати. Гарантії та компенсації. Трудова дисципліна. Внутрішній трудовий розпорядок. Заохочення за успіхи в роботі. Дисциплінарна відповідальність у трудових правовідносинах. Види дисциплінарних стягнень та порядок їх застосування. Матеріальна відповідальність у трудовому праві. Види матеріальної відповідальності за шкоду заподіяну, підприємству, установі, організації. Визначення розміру шкоди та порядок її відшкодування. Охорона праці в трудовому праві. Охорона праці жінок. Охорона праці неповнолітніх. Охорона праці осіб зі зниженою працездатністю. Відповідальність за невиконання законодавства з охорони праці, розслідування та облік нещасних випадків, професійних захворювань та аварій на підприємствах, установах, організаціях. Трудові спори. Індивідуальні трудові спори. Порядок вирішення трудових спорів в КТС. Порядок вирішення трудових спорів в суді.

Метою вивчення навчальної дисципліни є засвоєння теоретичних знань та здобуття практичних навичок у сфері застосування норм трудового законодавства, формування у студентів правової свідомості, підвищення правової культури в сфері трудових правовідносин, що допоможе студентам, а в майбутньому працівникам підприємств, установ, організацій за допомогою норм права реалізовувати свої права та захищати їх від порушень з боку третіх осіб.

Завданням навчальної дисципліни є формування наступних умінь:

формування вмінь та навичок аналізувати характер та зміст трудових правовідносин, що виникають, змінюються та припиняються при реалізації громадянами України свого конституційного права на працю, з'ясовувати причинно-наслідкові зв'язки в правовідносинах, аналізувати й узагальнювати зміст нормативно правових актів у системі трудового права, порівнювати юридичні факти на основі здобутих знань та практичних ситуацій.

Семинар 1.

Тема 2. Колективний договір

Питання для розгляду:

1. Поняття та зміст соціального партнерства. Розмежування понять колективний договір та колективна угода.
2. Поняття, зміст та сторони колективного договору.
3. Порядок укладення колективного договору.
4. Контроль за виконанням колективного договору та відповідальність сторін.

Поняття та види соціального партнерства. Форми соціального партнерства. Розвиток колективних трудових правовідносин в Україні. Законодавство про колективні договори.

Поняття колективного договору як угоди про реалізацію конституційного права трудових колективів брати участь у вирішенні питань виробництва, організації та покращення умов праці і побуту. Сфера дії колективного договору. Види колективних договорів і угод. Сторони колективного договору, їх правовий статус. Зміст колективного договору. Умови колективного договору, їх класифікація. Правове і господарське значення колективних договорів.

Порядок укладання колективного договору. Ведення переговорів. Підготовка проекту колективного договору. Форма колективного договору. Структура колективного договору, його основні розділи та їх характеристика. Правові і морально-суспільні зобов'язання в колективних договорах. Додатки до колективних договорів. Реєстрація колективного договору.

Перевірка виконання колективних договорів. Звіти про виконання колективних договорів. Юридична відповідальності за невиконання чи неналежне виконання колективних договорів, її види.

Завдання для самостійної роботи

1. Правовий статус профспілок в трудовому праві України.
2. Порядок та особливості вирішення спорів, що виникають при укладанні, зміні та виконанні колективних договорів і угод.

Теми рефератів:

1. Поняття та зміст соціального партнерства. Розмежування понять колективний договір та колективна угода.
2. Поняття, зміст та сторони колективного договору.
3. Порядок укладення колективного договору.
4. Контроль за виконанням колективного договору та відповідальність сторін.

Література:

1. Конституція України 1996 р.
2. Кодекс законів про працю України від 10.12.1974 р. №322-VIII
3. Закон України «Про колективні договори і угоди» № 3356-XII 01.07.1993 р.

4. Закон України «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності» № 1045-XIV 15.09.1999 р.
5. Закон України «Про охорону праці» № 2694-XII 14.10.1992р.
6. Прокопенко В.І. Трудове право України: Підручник. – Х.: Консум, 1998р.
7. Трудове право України: Навчальний посібник. – Вид. 3-тє, перероб. І доп. / За ред.. П.Д.Пилипенка. – К.:Істина, 2010.- 208 с.
8. Трудове право України: Академічний курс: Підручн. / За ред. П.Д.Пилипенка. –К., 2004.- 536 с.
9. Трудове право України: Академічний курс: Підручн. / За аг.ред.. Н.М.Хуторян. – К., 2004
- 10.Трудове право України: Підручн. / За ред. Н. Б.Болотіної, Г.І. Чанишевої. – К., 2001.
- 11.Ротань В.Г., Зуб І.В., Сонін О.Є. Науково-практичний коментар законодавства України про працю / 13-е вид., доповнене та перероблене. – К., Алерта; КНТ; ЦУЛ, 2010 – 680с.
- 12.О.Ф.Скакун Теорія держави і права – Харків: Консум, 2001.
- 13.Рабінович П.М. Основи загальної теорії права та держави: вид. 5-е, зі змінами. Навч. посібник – К.: Атіка, 2001р.
- 14.Стичинський Б.С. та ін.. Науково-практичний коментар до законодавства України про працю. – К., 2001. – 1072 с.
- 15.Чанишева Г.І. Колективні відносини в сфері праці: теоретико-правовий аспект: Монографія. – Одеса, 2001. – 328 с.

Семінар 2.

Тема 3. Трудовий договір

Питання для розгляду:

1. Зміст трудового договору, форма та строки.
2. Зміна умов трудового договору.
3. Припинення трудового договору, порядок та правові наслідки.

Зміст трудового договору. Умови, що передбачаються законодавством. Умови трудового договору, що визначаються сторонами, необхідні і факультативні умови трудового договору. Недійсність договорів про працю, які погіршують становище працівників.

Форма трудового договору. Порядок оформлення трудового договору. Випадки, коли додержання письмової форми трудового договору є обов'язковим. Трудова книжка і порядок її оформлення при прийнятті на роботу.

Строки трудового договору. Укладення трудових договорів на невизначений строк, що визначають сторони, на час виконання певної роботи. Трудовий договір на сезонні і тимчасові роботи.

Випробування при прийнятті на роботу.

Зміна умов трудового договору: поняття, порядок здійснення, правові засади. Переведення працівника на іншу постійну роботу.

Зміна істотних умов праці: порядок проведення та правові наслідки. Правове регулювання переміщення працівників. Конституційні гарантії заборони примусової праці та правове регулювання переведень за трудовим правом.

Умови та підстави припинення трудового договору та їх класифікація.

Розірвання трудового договору з ініціативи працівника.

Розірвання трудового договору з ініціативи власника або уповноваженого ним органу. Основні підстави розірвання трудового договору. Зміни в організації виробництва, як підстави розірвання трудового договору. Звільнення з роботи при невідповідності займаній посаді або виконуваній роботі, при різного роду випадках порушення трудової дисципліни, при тривалій хворобі працівника тощо.

Випадки, коли власник або уповноважений ним орган зобов'язані погодити звільнення працівника за своєю ініціативою з профспілковим комітетом підприємства, установи, організації. Випадки, коли згода профспілкового комітету не вимагається. Значення згоди профспілкового комітету на звільнення працівників.

Додаткові підстави звільнення з ініціативи власника або уповноваженого ним органу, що міститься в інших /крім ст.40 і 41 КЗпП України/ правових нормах.

Обмеження звільнення працівника з ініціативи уповноваженого органу деяких категорій працівників. Особливі випадки, коли власник або уповноважений ним орган не вправі розірвати трудовий договір за власної ініціативи.

Розірвання трудового договору, на вимогу профспілкового органу.

Порядок оформлення звільнення і проведення розрахунку. Вихідна допомога: поняття, випадки виплати і розмір. Правові наслідки звільнення з роботи.

Завдання для самостійної роботи

1. Трудовий контракт як вид трудового договору та його особливості.
2. Загальний порядок укладення трудового договору.
3. Гарантії при прийнятті на роботу.
4. Поняття трудової функції і місця роботи за трудовим договором.
5. Поняття фактичного допуску до роботи та його правове значення.
6. Зміст трудового договору, форма та строки.
7. Зміна істотних умов праці: порядок проведення та правові наслідки.
8. Припинення трудового договору, порядок та правові наслідки.
9. Розірвання трудового договору з ініціативи працівника.
10. Розірвання трудового договору з ініціативи працедавця.
11. Розірвання трудового договору з ініціативи третіх осіб.
12. Поняття відсторонення від роботи і його відмінність від розірвання трудового договору.
13. Порядок оформлення звільнення і проведення розрахунку.
14. Вихідна допомога: поняття, випадки виплати і розмір.

15. Правові наслідки звільнення з роботи.

Теми рефератів:

1. Загальний порядок прийняття на роботу. Випробування при прийнятті на роботу.
2. Поняття трудового договору.
3. Сторони трудового договору та їх правовий статус.
4. Зміст трудового договору, форма та строки.
5. Зміна умов трудового договору.
6. Припинення трудового договору, порядок та правові наслідки.

Література:

1. Конституція України 1996 р.
2. Кодекс законів про працю України від 10.12.1974 р. №322-VIII
3. Трудове право України: Навчальний посібник. – Вид. 3-тє, перероб. І доп. / За ред.. П.Д.Пилипенка. – К.:Істина, 2010.- 208 с.
4. Трудове право України: Академічний курс: Підручн. / За ред. П.Д.Пилипенка. –К., 2004.- 536 с.
5. Трудове право України: Академічний курс: Підручн. / За аг.ред.. Н.М.Хуторян. – К., 2004
6. Трудове право України: Підручн. / За ред. Н. Б.Болотіної, Г.І. Чанишевої. – К., 2001.
7. Ротань В.Г., Зуб І.В., Сонін О.Є. Науково-практичний коментар законодавства України про працю / 13-е вид., доповнене та перероблене. – К., Алерта; КНТ; ЦУЛ, 2010 – 680с.
8. О.Ф.Скакун Теорія держави і права – Харків: Консум, 2001.
9. Рабінович П.М. Основи загальної теорії права та держави: вид. 5-е, зі змінами. Навч. посібник – К.: Атіка, 2001р.
10. Стичинський Б.С. та ін.. Науково-практичний коментар до законодавства України про працю. – К., 2001. – 1072 с.
11. Козак З.Я. Контракт за трудовим договором: Навч. посібн. – Львів, 1998.- 28 с.
12. Жернаков В.В. Договори про працю у трудовому та цивільному праві // Вісник Одеського інституту внутрішніх справ. – 2000. - №1. – С. 92-97.

Семинар 3.

Тема 4. Робочий час та час відпочинку

Питання для розгляду:

1. Поняття робочого часу та його види.
2. Поняття режиму робочого часу і порядок його встановлення. Облік робочого часу.
3. Поняття часу відпочинку та його види.
4. Поняття та види відпусток, порядок їх надання.

Поняття робочого часу, правові нормативи робочого часу. Поняття і види

робочого тижня, робочої зміни та робочого дня. Нормальна тривалість робочого часу. Правове регулювання неповного та скороченого робочого часу.

Поняття режиму робочого часу і порядок його встановлення. Початок і закінчення роботи. Поділ робочого дня на частини. Ненормований режим праці. Поденний і підсумковий облік робочого часу. Графіки змінності роботи. Вахтовий метод організації робіт, його суть. Гнучкі графіки роботи.

Тривалість роботи напередодні святкових, вихідних і неробочих днів. Тривалість роботи в нічний час.

Поняття надурочних робіт. Обмеження і заборона надурочних робіт щодо окремих категорій працюючих. Порядок одержання дозволу на проведення надурочних робіт. Чергування на підприємстві і в установах.

Поняття відпочинку і його види. Перерви протягом робочого дня і між робочими днями. Щотижневий відпочинок. Особливості встановлення вихідних днів на безперервно діючих підприємствах і в організаціях, що займаються обслуговуванням населення. Заборона роботи у вихідні дні. Винятковий порядок застосування такої роботи. Святкові і неробочі дні.

Щорічні відпустки. Види щорічних відпусток. Щорічна основна трудова відпустка. Право на відпустку. Додаткові відпустки, підстави їх надання і тривалість. Продовжені відпустки.

Соціальні відпустки, підстави їх надання і тривалість. Відпустки по вагітності і родах, по догляду за малолітніми дітьми працівникам, які мають дітей. Відпустки для лікування. Відпустки у зв'язку з навчанням. Творчі відпустки.

Відпустки без збереження заробітної плати. Обов'язкові для власника або уповноваженого ним органу випадки надання відпусток працівникам на їх вимогу. Відпустки без збереження заробітної плати, що надаються працівникам за поданням державних чи громадських органів і організацій. Відпустки без збереження заробітної плати, що надаються на розсуд власника або уповноваженого ним органу.

Порядок надання відпусток. Графіки відпусток. Категорії працюючих, яким перша відпустка може бути надана до закінчення одинадцяти місяців роботи. Допустимі випадки перенесення відпусток. Обчислення стажу роботи, що дає право на відпустку. Недопустимість заміни відпустки грошовою компенсацією.

Завдання для самостійної роботи

1. Правові нормативи робочого часу.
2. Поняття і види робочого тижня, робочої зміни та робочого дня.
3. Нормальна тривалість робочого часу.
4. Правове регулювання неповного та скороченого робочого часу.
5. Тривалість роботи напередодні святкових, вихідних і неробочих днів.
6. Поняття надурочних робіт та порядок їх застосування.
7. Правове регулювання роботи в нічний час.
8. Право на відпустку.
9. Щорічні відпустки, їх види та порядок надання.

10. Соціальні відпустки, підстави їх надання і тривалість.
11. Відпустки без збереження заробітної плати.
12. Поняття та характеристика творчих відпусток.
13. Поняття та характеристика соціальних відпусток.

Теми рефератів:

1. Поняття робочого часу та його види.
2. Поняття режиму робочого часу і порядок його встановлення. Облік робочого часу.
3. Поняття часу відпочинку та його види.
4. Поняття та види відпусток, порядок їх надання.

Література:

1. Конституція України 1996 р.
2. Кодекс законів про працю України від 10.12.1974 р. №322-VIII
3. Закон України “Про відпустки” №504/96-ВР 15.11.1996р.
4. Закон України “Про оплату праці” №108/95-ВР 24.03.1995р.
5. Прокопенко В.І. Трудове право України: Підручник. – Х.: Консум, 1998р.
6. Трудове право України: Навчальний посібник. – Вид. 3-тє, перероб. І доп. / За ред.. П.Д.Пилипенка. – К.:Істина, 2010.- 208 с.
7. Трудове право України: Академічний курс: Підручн. / За ред. П.Д.Пилипенка. –К., 2004.- 536 с.
8. Трудове право України: Академічний курс: Підручн. / За аг.ред.. Н.М.Хуторян. – К., 2004
9. Трудове право України: Підручн. / За ред. Н. Б.Болотіної, Г.І. Чанишевої. – К., 2001.
10. Ротань В.Г., Зуб І.В., Сонін О.Є. Науково-практичний коментар законодавства України про працю / 13-е вид., доповнене та перероблене. – К., Алерта; КНТ; ЦУЛ, 2010 – 680с.
11. Юридична енциклопедія: в 6т. / Редком.: Ю.С.Шемшученко (відп.ред.) та інші – К.: “Укр.енцикл.”, 1998р.
12. Колот А.М. Оплата праці на підприємстві: організація та удосконалення. – К., 1997.
13. Гончарова Г.С., Жернаков В.В., Прилипко С.Н. Трудовое право в вопросах и ответах / учебно-справочное пособие – Одисей – Харьков –2000г.
14. О.Ф. Скакун Теорія держави і права – Харків: Консум, 2001.
15. Стичинський Б.С. та ін.. Науково-практичний коментар до законодавства України про працю. – К., 2001. – 1072 с.

Семінар 4.

Тема 5. Нормування праці та оплата праці

Питання для розгляду:

1. Порядок запровадження, заміни і перегляду норм праці.
2. Порядок виплати заробітної плати.
3. Виконання кваліфікаційного завдання за темами модулю 1.

Нормування праці: норми виробітку, норми часу, норми обслуговування. Порядок запровадження, заміни і перегляду норм праці. Умови праці, які мають враховуватись при розробленні норм праці. Строк дії норм праці. Збереження попередніх розцінок при впровадженні винаходу або раціоналізаторських пропозицій.

Тарифна система і її елементи: тарифні сітки; тарифні ставки; тарифно-кваліфікаційні довідники. Відрядна розцінка. Кваліфікаційні довідники посад службовців.

Система оплати праці. Поняття системи оплати праці і її види. Відрядна система заробітної плати. Погодинна заробітна оплата праці. Бригадна форма організації і стимулювання праці.

Винагорода за наслідками роботи за рік. Винагорода за вислугу років.

Порядок оплати праці у випадках, коли робота виконувалась при відхиленні від умов, передбачених тарифами.

Порядок виплати заробітної плати. Обчислення середнього заробітку. Строки, місце і час виплати заробітної плати. Порядок обчислення заробітку тим, кому надається відпустка.

Обмеження відрахувань із заробітної плати. Відрахування, що можуть проводитися за наказом чи розпорядженням власника або уповноваженого ним органу.

Завдання для самостійної роботи

1. Державне регулювання заробітної плати.
2. Поняття мінімальної заробітної плати, порядок встановлення і перегляду її розміру.
3. Договірне регулювання заробітної плати.
4. Оплата праці за сумісництвом.
5. Оплата праці за контрактом.
6. Нормування праці: норми виробітку, норми часу, норми обслуговування.
7. Порядок запровадження, заміни і перегляду норм праці.
8. Умови праці, які мають враховуватись при розробленні норм праці.
9. Тарифна система і її елементи.
10. Порядок виплати заробітної плати.
11. Обчислення середнього заробітку.
12. Винагорода за наслідками роботи за рік.
13. Винагорода за вислугу років.
14. Порядок обчислення заробітку тим, кому надається відпустка.
15. Поняття відрахувань із заробітної плати та обмеження щодо них.
16. Поняття гарантійних виплат та їх види.
17. Поняття компенсаційних виплат та їх види.

Теми рефератів:

1. Поняття заробітної плати та способи її правового регулювання.
2. Нормування праці та його види.

3. Порядок запровадження, заміни і перегляду норм праці.
4. Поняття системи оплати праці і її види.
5. Порядок виплати заробітної плати.

Література:

1. Конституція України 1996 р.
2. Кодекс законів про працю України від 10.12.1974 р. №322-VIII
3. Прокопенко В.І. Трудове право України: Підручник. – Х.: Консум, 1998р.
4. Трудове право України: Навчальний посібник. – Вид. 3-тє, перероб. І доп. / За ред.. П.Д.Пилипенка. – К.:Істина, 2010.- 208 с.
5. Трудове право України: Академічний курс: Підручн. / За ред. П.Д.Пилипенка. –К., 2004.- 536 с.
6. Трудове право України: Академічний курс: Підручн. / За аг.ред.. Н.М.Хуторян. – К., 2004
7. Трудове право України: Підручн. / За ред. Н. Б.Болотіної, Г.І. Чанишевої. – К., 2001.
8. Ротань В.Г., Зуб І.В., Сонін О.Є. Науково-практичний коментар законодавства України про працю / 13-е вид., доповнене та перероблене. – К., Алерта; КНТ; ЦУЛ, 2010 – 680с.
9. О.Ф.Скакун Теорія держави і права – Харків: Консум, 2001.
- 10.Стичинський Б.С. та ін.. Науково-практичний коментар до законодавства України про працю. – К., 2001. – 1072 с.

МОДУЛЬ 2

Семінар 5.

Тема 6. Охорона праці

Питання для розгляду:

1. Поняття охорони праці в трудовому праві.
2. Державна політика в галузі охорони праці.
3. Організація охорони праці на підприємстві.

Поняття охорони праці в трудовому праві.

Законодавство про охорону праці. Закон України «Про охорону праці». Документи, що належать до нормативно-правових актів з охорони праці. Опрацювання, прийняття та скасування нормативно-правових актів з охорони праці. Поширення дії нормативно-правових актів з охорони праці на сферу трудового і професійного навчання.

Державна політика в галузі охорони праці.

Органи державного управління охороною праці. Повноваження органів виконавчої влади в галузі охорони праці. Повноваження органів місцевого самоврядування в галузі охорони праці. Повноваження об'єднань підприємств у галузі охорони праці. Організація наукових досліджень з проблем охорони праці.

Органи державного нагляду за охороною праці. Громадський контроль за додержанням законодавства про охорону праці.

Забезпечення здорових і безпечних умов праці при будівництві і експлуатації підприємств, нових машин та іншого устаткування. Норми і правила з техніки безпеки і виробничої санітарії, обов'язкові для власника і уповноваженого ним органу. Номенклатура заходів по охороні праці. Стандарти по охороні праці. Планування і фінансування заходів по охороні праці. Інструкції по охороні праці, обов'язкові для працюючих. Контроль за додержанням цих інструкцій Організація охорони праці.. Управління охороною праці та обов'язки роботодавця. Служба охорони праці на підприємстві. Комісія з питань охорони праці підприємства. Інформація та звітність про стан охорони праці.

Навчання з питань охорони праці. Інструктаж і навчання працівників правил техніки безпеки і виробничої санітарії. Фінансування охорони праці.

Розслідування і облік нещасних випадків, професійних захворювань і аварій на виробництві. Нещасні випадки, що підлягають розслідуванню. Нещасні випадки, що підлягають обліку. Оформлення наслідків розслідування нещасних випадків. Відшкодування шкоди у разі ушкодження здоров'я працівників або у разі їх смерті.

Завдання для самостійної роботи

1. Законодавство про охорону праці.
2. Органи державного управління охороною праці.
3. Органи державного нагляду за охороною праці.
4. Стимулювання охорони праці.
5. Регулювання охорони праці у колективному договорі, угоді.
6. Охорона праці жінок.
7. Охорона праці неповнолітніх.
8. Охорона праці інвалідів.
9. Норми і правила з техніки безпеки і виробничої санітарії, обов'язкові для власника і уповноваженого ним органу.
10. Номенклатура заходів по охороні праці.
11. Стандарти по охороні праці.
12. Навчання з питань охорони праці.
13. Розслідування і облік нещасних випадків, професійних захворювань і аварій на виробництві.
14. Відповідальність за порушення законодавства про охорону праці.

Теми рефератів:

1. Поняття охорони праці в трудовому праві.
2. Державна політика в галузі охорони праці.
3. Організація охорони праці на підприємстві.

Література:

11. Конституція України 1996 р.
12. Кодекс законів про працю України від 10.12.1974 р. №322-VIII
13. Закон України «Про колективні договори і угоди» № 3356-XII 01.07.1993 р.

14. Закон України “Про охорону праці” № 2694-ХІІ 14.10.1992р.
15. Закон України “ Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні” № 875-ХІІ 21.03.1991р.
16. Прокопенко В.І. Трудове право України: Підручник. – Х.: Консум, 1998р.
17. Трудове право України: Навчальний посібник. – Вид. 3-тє, перероб. І доп. / За ред.. П.Д.Пилипенка. – К.:Істина, 2010.- 208 с.
18. Трудове право України: Академічний курс: Підручн. / За ред. П.Д.Пилипенка. –К., 2004.- 536 с.
19. Трудове право України: Академічний курс: Підручн. / За аг.ред.. Н.М.Хуторян. – К., 2004
20. Трудове право України: Підручн. / За ред. Н. Б.Болотіної, Г.І. Чанишевої. – К., 2001.
21. Ротань В.Г., Зуб І.В., Сонін О.Є. Науково-практичний коментар законодавства України про працю / 13-е вид., доповнене та перероблене. – К., Алерта; КНТ; ЦУЛ, 2010 – 680с.
22. Юридична енциклопедія: в 6т. / Редком.: Ю.С.Шемшученко (відп.ред.) та інші – К.: “Укр.енцикл.”, 1998р.
23. Пилипенко П.Д. Проблеми теорії трудового права: Монографія. – Львів. – 1999. -214 с.
24. Гончарова Г.С., Жернаков В.В., Прилипко С.Н. Трудовое право в вопросах и ответах / учебно-справочное пособие – Одисей – Харьков –2000г.

Семінар 6.

Тема 7. Дисципліна праці

Питання для розгляду:

1. Поняття внутрішнього трудового розпорядку як основи організації праці та його правове регулювання.
2. Поняття, підстави, заходи і порядок застосування заохочень за сумлінне виконання трудових обов'язків.
3. Заходи стягнення за порушення трудових обов'язків, їх види та порядок застосування.

Поняття внутрішнього трудового розпорядку як основи організації праці. Методи забезпечення порядку на підприємствах, в установах, організаціях. Правове регулювання внутрішнього трудового розпорядку.

Обов'язки власника або уповноваженого ним органу. Обов'язки працівників.

Заходи заохочення за сумлінне виконання трудових обов'язків. Поняття, підстави, заходи і порядок застосування заохочень.

Юридична відповідальність за порушення трудових обов'язків. Поняття дисциплінарної відповідальності працівників. Види дисциплінарної відповідальності.

Поняття дисциплінарного проступку. Заходи стягнення за порушення трудових обов'язків і порядок їх застосування. Види дисциплінарних стягнень.

Строки для застосування дисциплінарних стягнень. Порядок застосування дисциплінарних стягнень. Оскарження і зняття дисциплінарних стягнень.

Завдання для самостійної роботи

1. Правове регулювання внутрішнього трудового розпорядку.
2. Методи забезпечення порядку на підприємствах, в установах, організаціях.
3. Поняття дисциплінарної відповідальності працівників.
4. Види дисциплінарної відповідальності.
5. Поняття дисциплінарного проступку.
6. Види дисциплінарних стягнень.
7. Строки для застосування дисциплінарних стягнень.
8. Оскарження і зняття дисциплінарних стягнень.

Теми рефератів:

1. Поняття внутрішнього трудового розпорядку як основи організації праці та його правове регулювання.
2. Поняття, підстави, заходи і порядок застосування заохочень за сумлінне виконання трудових обов'язків.
3. Заходи стягнення за порушення трудових обов'язків, їх види та порядок застосування.

Література:

1. Конституція України 1996 р.
2. Кодекс законів про працю України від 10.12.1974 р. №322-VIII
3. Прокопенко В.І. Трудове право України: Підручник. – Х.: Консум, 1998р.
4. Трудове право України: Навчальний посібник. – Вид. 3-тє, перероб. І доп. / За ред.. П.Д.Пилипенка. – К.:Істина, 2010.- 208 с.
5. Трудове право України: Академічний курс: Підручн. / За ред. П.Д.Пилипенка. –К., 2004.- 536 с.
6. Трудове право України: Академічний курс: Підручн. / За аг.ред.. Н.М.Хуторян. – К., 2004
7. Трудове право України: Підручн. / За ред. Н. Б.Болотіної, Г.І. Чанишевої. – К., 2001.
8. Ротань В.Г., Зуб І.В., Сонін О.Є. Науково-практичний коментар законодавства України про працю / 13-е вид., доповнене та перероблене. – К., Алерта; КНТ; ЦУЛ, 2010 – 680с.
9. Словарь терминов по теории государства и права: Учебное пособие. Рук. авт. кол. Н.И.Панов. – Х.: Основа, 1997г.
10. Гончарова Г.С., Жернаков В.В., Прилипко С.Н. Трудовое право в вопросах и ответах / учебно-справочное пособие – Одисей – Харьков –2000г.
11. Ф.Скакун Теорія держави і права – Харків: Консум, 2001.
12. Рабінович П.М. Основи загальної теорії права та держави: вид. 5-е, зі змінами. Навч. посібник – К.: Атіка, 2001р.
13. Сличинський Б.С. та ін.. Науково-практичний коментар до законодавства України про працю. – К., 2001. – 1072 с.

Семинар 7.

Тема 8. Матеріальна відповідальність в трудовому праві

Питання для розгляду:

1. Поняття, підстави та умови матеріальної відповідальності працівника за шкоду, завдану підприємству, установі, організації.
2. Види матеріальної відповідальності працівника, їх характеристика та зміст.
3. Порядок відшкодування шкоди, заподіяної працівнику, ушкодження його здоров'я при виконанні ним трудових обов'язків.

Поняття та підстави матеріальної відповідальності сторін трудового договору. Відмінність матеріальної відповідальності працівників за трудовим правом від майнової відповідальності за цивільним правом.

Поняття матеріальної відповідальності за шкоду, завдану підприємству, установі, організації і її відмінність від майнової відповідальності за цивільним правом.

Підстави і умови матеріальної відповідальності. Поняття категорії нормального виробничо-господарського ризику.

Види матеріальної відповідальності за шкоду, завдану підприємству, установі, організації.

Обмеження матеріальної відповідальності працівників.

Повна матеріальна відповідальність працівників за шкоду, заподіяну підприємствам, установам, організаціям. Випадки застосування повної матеріальної відповідальності. Письмовий договір про повну матеріальну відповідальність. Межі матеріальної відповідальності у випадках, коли фактичний розмір перевищує її номінальний розмір.

Визначення розміру шкоди. Правила обчислення розміру шкоди при притягненні працівника до матеріальної відповідальності. Обставини, які підлягають врахуванню при визначенні розміру відшкодування.

Порядок покриття шкоди, заподіяної працівником. Обов'язок доказування наявності умов для покладання матеріальної відповідальності на працівника.

Завдання для самостійної роботи

1. Поняття та підстави матеріальної відповідальності сторін трудового договору.
2. Відмінність матеріальної відповідальності працівників за трудовим правом від майнової відповідальності за цивільним правом.
3. Поняття категорії нормального виробничо-господарського ризику.
4. Підстави і умови матеріальної відповідальності.
5. Обмежена матеріальна відповідальність працівників.
6. Повна матеріальна відповідальність працівників за шкоду, заподіяну підприємствам, установам, організаціям.
7. Випадки застосування повної матеріальної відповідальності.
8. Визначення розміру шкоди.

9. Правила обчислення розміру шкоди при притягненні працівника до матеріальної відповідальності.
10. Обставини, які підлягають врахуванню при визначенні розміру відшкодування.
11. Порядок покриття шкоди, заподіяної працівником.

Теми рефератів:

1. Поняття, підстави та умови матеріальної відповідальності працівника за шкоду, завдану підприємству, установі, організації.
2. Види матеріальної відповідальності працівника, їх характеристика та зміст.
3. Порядок відшкодування шкоди, заподіяної працівнику, ушкодження його здоров'я при виконанні ним трудових обов'язків.

Література:

14. Конституція України 1996 р.
15. Кодекс законів про працю України від 10.12.1974 р. №322-VIII
16. Закон України “ Про прожитковий мінімум ” № 966-XIV 15.07.1999р.
17. Закон України “ Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні” № 875-XII 21.03.1991р.
18. Прокопенко В.І. Трудове право України: Підручник. – Х.: Консум, 1998р.
19. Трудове право України: Навчальний посібник. – Вид. 3-тє, перероб. І доп. / За ред.. П.Д.Пилипенка. – К.:Істина, 2010.- 208 с.
20. Трудове право України: Академічний курс: Підручн. / За ред. П.Д.Пилипенка. –К., 2004.- 536 с.
21. Трудове право України: Академічний курс: Підручн. / За аг.ред.. Н.М.Хуторян. – К., 2004
22. Трудове право України: Підручн. / За ред. Н. Б.Болотіної, Г.І. Чанишевої. – К., 2001.
23. Ротань В.Г., Зуб І.В., Сонін О.Є. Науково-практичний коментар законодавства України про працю / 13-е вид., доповнене та перероблене. – К., Алерта; КНТ; ЦУЛ, 2010 – 680с.
24. Словарь терминов по теории государства и права: Учебное пособие. Рук. авт. кол. Н.И.Панов. – Х.: Основа, 1997г.
25. Жернаков В.В. Поняття примусової праці за законодавством України // Право України. -1997. - №10. – С. 35-39, 43.
26. Козак З.Я. Контракт за трудовим договором: Навч. посібн. – Львів, 1998.- 28 с.
27. Гончарова Г.С., Жернаков В.В., Прилипко С.Н. Трудовое право в вопросах и ответах / учебно-справочное пособие – Одисей – Харьков –2000г.
28. Трудові спори: законодавство, коментар, судова практика / Упорядники: В.А. Скорбагатько, М.Т. Федимин. – К.: Істина, 2000р.
29. О.Ф. Скакун Теорія держави і права – Харків: Консум, 2001.
30. Хуторян Н.М. Теоретичні проблеми матеріальної відповідальності сторін трудових правовідносин: Монографія. – К., 2002. – 264 с.

Семінар 8.

Тема 9. Трудові спори та порядок їх вирішення

Питання для розгляду:

1. Органи, які розглядають індивідуальні трудові спори, їх компетенція.
2. Комісії по трудових спорах: компетенція, порядок їх роботи та прийняття рішень.
3. Розгляд трудових спорів в судовому порядку: підвідомчість, строки та порядок звернення.
4. Розгляд трудових спорів вищими в порядку підлеглості органами.

Орган по розгляду індивідуальних трудових спорів і основні принципи їх організації. Юридична природа комісії по трудових спорах. Компетенція комісії по трудових спорах і порядок її роботи. Комісії по трудових спорах структурних підрозділів підприємств, установ, організацій. Діловодство в комісії по трудових спорах. Порядок прийняття рішень. Виконання рішень комісії по трудових спорах підприємства, установи, організації,

Розгляд трудових спорів в судовому порядку. Компетенція районного /міського/ суду. Практика розгляду трудових спорів та правове значення постанов Пленуму Верховного Суду України. Строки звернення і строки вирішення трудових спорів. Позовна давність у трудовому праві.

Розгляд трудових спорів вищими в порядку підлеглості органами. Порядок розгляду трудових спорів вищими в порядку підлеглості органами. Порядок розгляду пропозицій, заяв, скарг громадян, що впливають із трудових правовідносин.

Відповідальність службових осіб за порушення законодавства про працю і правил охорони праці.

Завдання для самостійної роботи

1. Порядок розгляду колективних трудових спорів /конфліктів/.
2. Органи по розгляду колективних трудових спорів /конфліктів/.
3. Страйк як крайній засіб вирішення колективних трудових спорів.
4. Умови визнання страйку законним.
5. Поняття нагляду і контролю за додержанням законодавства про працю як гарантія охорони трудових прав працюючих.

Теми рефератів:

1. Поняття трудових спорів, їх види, причини виникнення та шляхи усунення.
2. Індивідуальні трудові спори та порядок їх вирішення.
3. Колективні трудові спори /конфлікти/ та порядок їх вирішення.
4. Органи, які розглядають індивідуальні трудові спори, їх компетенція.
5. Комісії по трудових спорах: компетенція, порядок їх роботи та прийняття рішень.
6. Розгляд трудових спорів в судовому порядку: підвідомчість, строки та порядок звернення.
7. Розгляд трудових спорів вищими в порядку підлеглості органами.

Література:

1. Конституція України 1996 р.
2. Кодекс законів про працю України від 10.12.1974 р. №322-VIII
3. Закон України «Про колективні договори і угоди» № 3356-XII 01.07.1993 р.
4. Закон України «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності» № 1045-XIV 15.09.1999 р.
5. Закон України “ Про судоустрій і статус суддів ” від 07.07.2010 № 2453-VI.
6. Трудові спори: законодавство, коментар, судова практика / Упорядники: В.А. Скорбагатько, М.Т. Федимин. – К.: Істина, 2000р.
7. Буряк В.Я. Трудові спори: порядок їх вирішення в Україні. – К., 2003.
8. Колективні трудові спори. / За заг. ред.В.М. Руденка. – К.: Юрінком Інтер,2006. – 384с.
9. О.Ф.Скакун Теорія держави і права – Харків: Консум, 2001.
- 10.Стичинський Б.С. та ін.. Науково-практичний коментар до законодавства України про працю. – К., 2001. – 1072 с.
- 11.Прокопенко В.І. Трудове право України: Підручник. – Х.: Консум, 1998р.
- 12.Трудове право України: Навчальний посібник. – Вид. 3-тє, перероб. І доп. / За ред.. П.Д.Пилипенка. – К.:Істина, 2010.- 208 с.
- 13.Трудове право України: Академічний курс: Підручн. / За ред. П.Д.Пилипенка. –К., 2004.- 536 с.
- 14.Трудове право України: Академічний курс: Підручн. / За аг.ред.. Н.М.Хуторян. – К., 2004
- 15.Трудове право України: Підручн. / За ред. Н. Б.Болотіної, Г.І. Чанишевої. – К., 2001.
- 16.Ротань В.Г., Зуб І.В., Сонін О.Є. Науково-практичний коментар законодавства України про працю / 13-е вид., доповнене та перероблене. – К., Алерта; КНТ; ЦУЛ, 2010 – 680с.
- 17.Гончарова Г.С., Жернаков В.В., Прилипко С.Н. Трудовое право в вопросах и ответах / учебно-справочное пособие – Одисей – Харьков –2000г.
- 18.Дмитренко Ю.П. Трудове право України: підручник / Ю.П. Дмитренко. – К.:Юрінком Інтер, 2009. – 624с.

Семінар 9.

Тема 10. Гарантії та компенсації в трудовому праві

Питання для розгляду:

1. Права неповнолітніх у трудових правовідносинах.
2. Соціальні і економічні умови праці жінок у виробництві.
3. Пільги працівникам, які поєднують роботу з навчанням.
4. Гарантії для працівників, обраних на виборні посади.
5. Виконання кваліфікаційного завдання за темами модулю 2.

Права неповнолітніх у трудових правовідносинах. Закон про загальні засади молодіжної політики. Роботи, на яких забороняється праця неповнолітніх. Медичні огляди. Норми виробітку і оплата неповнолітніх.

Обмеження звільнення і особливий порядок звільнення неповнолітніх працівників.

Соціальні і економічні умови праці жінок в суспільному виробництві. Роботи, на яких забороняється праця жінок. Обмеження щодо праці жінок на певних роботах. Пільги з праці і відпочинку для вагітних жінок і жінок, які мають неповнолітніх дітей. Заборона звільнення вагітних жінок і жінок, які мають дітей.

Пільги працівникам, які поєднують роботу з навчанням. Поняття єдиної системи безперервної освіти. Підготовка робочих кадрів: безпосередньо на виробництві, в професійно-технічних закладах. Підготовка спеціалістів у середніх спеціальних і вищих закладах освіти. Пільги для учнів і студентів, які навчаються з відривом від виробництва. Пільги працівникам, які навчаються в школах робітничої і сільської молоді та професійно-технічних навчальних закладах. Пільги для працівників, які навчаються без відриву від виробництва в заочних та вечірніх спеціальних та вищих закладах освіти. Особливості правового регулювання праці школярів, зайнятих індивідуальною працею, членів учнівських бригад. Підвищення кваліфікації працівників. Перепідготовка працівників.

Гарантії для працівників, обраних на виборні посади. Гарантії для працівників на час виконання державних або громадських обов'язків. Гарантії і компенсації при переїзді на роботу в іншу місцевість. Гарантії і компенсації при службових відрядженнях. Гарантії для працівників, що направляються для підвищення кваліфікації.

Завдання для самостійної роботи

1. Поняття зайнятості населення.
2. Державна політика у сфері зайнятості населення зайнятість.
3. Правові відносини органів працевлаштування з підприємством, організаціями.
4. Правові відносини органів працевлаштування з громадянами.
5. Права і обов'язки громадян, які звернулися за працевлаштуванням.
6. Права і обов'язки підприємств, установ, організацій у реалізації державної політики зайнятості населення.

Теми рефератів:

1. Поняття зайнятості населення та його правове регулювання.
2. Державна служба зайнятості, її структура, функції та права.
3. Правовий статус безробітного та порядок його набуття.
4. Працевлаштування: поняття, правові форми та особливості щодо певних категорій осіб.
5. Права неповнолітніх у трудових правовідносинах.
6. Соціальні і економічні умови праці жінок у виробництві.
7. Пільги працівникам, які поєднують роботу з навчанням.
8. Гарантії для працівників, обраних на виборні посади.

Література:

1. Конституція України 1996 р.
2. Кодекс законів про працю України від 10.12.1974 р. №322-VIII
3. Закон України «Про колективні договори і угоди» № 3356-XII 01.07.1993 р.
4. Закон України «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності» № 1045-XIV 15.09.1999 р.
5. Закон України «Про відпустки» №504/96-ВР 15.11.1996р.
6. Закон України «Про оплату праці» №108/95-ВР 24.03.1995р.
7. Закон України «Про прожитковий мінімум» № 966-XIV 15.07.1999р.
8. Закон України «Про охорону праці» № 2694-XII 14.10.1992р.
9. Закон України «Про зайнятість населення» № 803-XII 01.03.1991р.
10. Закон України «Про професійний розвиток працівників» №504/96-ВР 15.11.1996р.
11. Закон України «Про судоустрій і статус суддів» від 07.07.2010 № 2453-VI.
12. Закон України «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні» № 2998-XII 05.02.1993р.
13. Закон України «Про забезпечення молоді, яка отримала вищу або професійно-технічну освіту, першим робочим місцем з наданням дотації роботодавцю» № 2150-IV 04.11.2004р.
14. Закон України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» № 3551-XII 22.10.1993р.
15. Закон України «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні» № 875-XII 21.03.1991р.
16. Правила відшкодування власником підприємства, установи та організації або уповноваженим ним органом шкоди, завданої робітнику пошкодженням здоров'я, пов'язаним з виконанням ним трудових обов'язків. Затв. Постановою Кабінету Міністрів України №472 23.06.1993р.
17. Закон України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» № 1058-IV 09.07.2003р.
18. Прокопенко В.І. Трудове право України: Підручник. – Х.: Консум, 1998р.
19. Трудове право України: Навчальний посібник. – Вид. 3-тє, перероб. І доп. / За ред.. П.Д.Пилипенка. – К.:Істина, 2010.- 208 с.
20. Трудове право України: Академічний курс: Підручн. / За ред. П.Д.Пилипенка. –К., 2004.- 536 с.
21. Трудове право України: Академічний курс: Підручн. / За аг.ред.. Н.М.Хуторян. – К., 2004
22. Трудове право України: Підручн. / За ред. Н. Б.Болотіної, Г.І. Чанишевої. – К., 2001.
23. Ротань В.Г., Зуб І.В., Сонін О.Є. Науково-практичний коментар законодавства України про працю / 13-е вид., доповнене та перероблене. – К., Алерта; КНТ; ЦУЛ, 2010 – 680с.
24. Жернаков В.В. Поняття примусової праці за законодавством України // Право України. -1997. - №10. – С. 35-39, 43.
25. Гончарова Г.С., Жернаков В.В., Прилипко С.Н. Трудове право в вопросах и ответах / учебно-справочное пособие – Одисей – Харьков –2000г.

- 26.Трудові спори: законодавство, коментар, судова практика / Упорядники: В.А. Скорбагатько, М.Т. Федимин. – К.: Істина, 2000р.

VII. ІНФОРМАЦІЙНО-МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Нормативно – правова література:

1. Конституція України 1996 р.
2. Кодекс законів про працю України від 10.12.1974 р. №322-VIII
3. Закон України «Про колективні договори і угоди» № 3356-XII 01.07.1993 р.
4. Закон України «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності» №1045-XIV 15.09.1999 р.
5. Закон України “Про відпустки” №504/96-ВР 15.11.1996р.
6. Закон України “Про оплату праці” №108/95-ВР 24.03.1995р.
7. Закон України “ Про прожитковий мінімум ” № 966-XIV 15.07.1999р.
8. Закон України “Про охорону праці” № 2694-XII 14.10.1992р.
9. Закон України “ Про зайнятість населення ” № 803-XII 01.03.1991р.
- 10.Закон України “ Про професійний розвиток працівників ” №504/96-ВР 15.11.1996р.
- 11.Закон України “ Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні” № 2998-XII 05.02.1993р.
- 12.Закон України “ Про забезпечення молоді, яка отримала вищу або професійно-технічну освіту, першим робочим місцем з наданням дотації роботодавцю ” № 2150-IV 04.11.2004р.
- 13.Закон України “ Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту” № 3551-XII 22.10.1993р.
- 14.Закон України “ Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні” №875-XII 21.03.1991р.
- 15.Правила відшкодування власником підприємства, установи та організації або уповноваженим ним органом шкоди, завданої робітнику пошкодженням здоров'я, пов'язаним з виконанням ним трудових обов'язків. Затв. Постановою Кабінету Міністрів України №472 23.06.1993р.
- 16.Закон України “Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування” №1058-IV 09.07.2003р.
- 17.Закон України “Про місцеве самоврядування в Україні ”від 21.05.1997р. №280/97-ВР
- 18.Закон України “ Про судоустрій і статус суддів ” від 07.07.2010 № 2453-VI.
- 19.Закон України “Про державну службу” 16.12.1993р.
- 20.Прокопенко В.І. Трудове право України: Підручник. – Х.: Консум, 1998р.
- 21.Трудове право України: Навчальний посібник. – Вид. 3-тє, перероб. І доп. / За ред.. П.Д.Пилипенка. – К.:Істина, 2010.- 208 с.
- 22.Трудове право України: Академічний курс: Підручн. / За ред. П.Д.Пилипенка. –К., 2004.- 536 с.
- 23.Трудове право України: Академічний курс: Підручн. / За аг.ред.. Н.М.Хуторян. – К., 2004
- 24.Трудове право України: Підручн. / За ред. Н. Б.Болотіної, Г.І. Чанишевої. – К., 2001.

25.Ротань В.Г., Зуб І.В., Сонін О.Є. Науково-практичний коментар законодавства України про працю / 13-е вид., доповнене та перероблене. – К., Алерта; КНТ; ЦУЛ, 2010 – 680с.

Додаткова література:

1. Словарь терминов по теории государства и права: Учебное пособие. Рук. авт. кол. Н.И.Панов. – Х.: Основа, 1997г.
2. Теория государства и права - учебник для вузов - Москва -1997г.
3. Жернаков В.В. Поняття примусової праці за законодавством України // Право України. -1997. - №10. – С. 35-39, 43.
4. Козак З.Я. Контракт за трудовим договором: Навч. посібн. – Львів, 1998.- 28 с.
5. Юридична енциклопедія: в 6т. / Редком.: Ю.С.Шемшученко (відп.ред.) та інші – К.: “Укр.енцикл.”, 1998р.
6. Колот А.М. Оплата праці на підприємстві: організація та удосконалення. – К., 1997.
7. Пилипенко П.Д. Проблеми теорії трудового права: Монографія. – Львів. – 1999. -214 с.
8. Сирота І.М. Право соціального забезпечення в Україні: Учебник. – Х.: Одисей, 2000г.Пилипенко П.Д. Способи укладення трудового договору // Право України. -2001.- №4. – С. 56-59
9. Гончарова Г.С., Жернаков В.В., Прилипко С.Н. Трудовое право в вопросах и ответах / учебно-справочное пособие – Одисей – Харьков –2000г.
- 10.Трудові спори: законодавство, коментар, судова практика / Упорядники: В.А. Скорбагатько, М.Т. Федимин. – К.: Істина, 2000р.
- 11.Жернаков В.В. Договори про працю у трудовому та цивільному праві // Вісник Одеського інституту внутрішніх справ. – 2000. - №1. – С. 92-97.
- 12.О.Ф.Скакун Теорія держави і права – Харків: Консум, 2001.
- 13.Рабінович П.М. Основи загальної теорії права та держави: вид. 5-е, зі змінами. Навч. посібник – К.: Атіка, 2001р.
- 14.Стичинський Б.С. та ін.. Науково-практичний коментар до законодавства України про працю. – К., 2001. – 1072 с.
- 15.Чанишева Г.І. Колективні відносини в сфері праці: теоретико-правовий аспект: Монографія. – Одеса, 2001. – 328 с.
- 16.Загальна теорія держави і права / за ред. М.В. Цвіка, В.Д.Ткаченка, О.В. Петришина. – Х.: Право, 2002р.
- 17.Хуторян Н.М. Теоретичні проблеми матеріальної відповідальності сторін трудових правовідносин: Монографія. – К., 2002. – 264 с.
- 18.Козак З.Я. Правове регулювання охорони праці: Навч. посібн. – Львів, 2003.- 168с.
- 19.Буряк В.Я. Трудові спори: порядок їх вирішення в Україні. – К., 2003.
- 20.Теорія держави і права. Академічний курс: Підручник/ За ред. О.В. Зайчука, Н.М. Оніщенко. -К.: Юрінком Інтер, 2006. – 688с.

21. Колективні трудові спори. / За заг. ред. В.М. Руденка. – К.: Юрінком Інтер, 2006. – 384с.
22. Р.А. Ромашов, Н.М. Пархоменко, С.М. Легуша та ін. Теорія держави і права: Навчальний посібник/ За заг. ред. професора Р.А.Ромашова та старшого наукового співробітника Н.М.Пархоменко.-К.:КНТ, 2007.-216с.
23. Дмитренко Ю.П. Трудове право України: підручник / Ю.П. Дмитренко. – К.:Юрінком Інтер, 2009. – 624с.
24. Теліпко В.Е. Науково-практичний коментар Конституції України. Станом на 1 грудня 2010р. / За ред.Мусіяки В.Л.- К.: Центр учбової літератури, 2011. - 544с.

Розроблено:

ст. викладач кафедри економіки,
підприємництва та права

О.О.Лобань